

Uluslararası
Uygur Araştırmaları Dergisi
2016/8

ÇAĞDAŞ UYGUR YAZARI MEHMET EMİN HOŞUR VE ESERLERİ

Contemporary Uyghur Writer Mehmet Emin Hoshur and His Works

*Abdulvahit HASANCAN**

Özet

Mehmet Emin Hoşur, Çağdaş Uygur edebiyatının yetiştirdiği öncü yazarlardan biridir. Hoşur, Uygur hikâyeciliğine getirdiği yeni ve cesur adımlarla, Uygur hikâyeciliğinin gelişmesine büyük katkıda bulunan önemli bir şahsiyettir. Mehmet Emin Hoşur öykülerinin çoğu Çinceye çevrilmiştir dolayısıyla Çinli araştırmacılar Hoşur ve eserleriyle ilgili birçok makaleleri yazmıştır. Onun eserleri hatta yurt dışındaki araştırmacıların dikkatine nail olmuştur. Çoğu eserlerde kullandığı hiciv üslubuysa Aziz Nesin ile benzerlikler taşımaktadır. Bu makalede, Mehmet Emin Hoşur'un hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, Türk yazarı Aziz Nesin ile benzerliği üzerinde kısaca durulmuş, daha sonra da onun Uygur edebiyatındaki yeri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Uygur, Mehmet Emin Hoşur, yazar.

Abstract

Mehmet Emin Hosur is one of the leading writers of contemporary Uyghur literature. He is an important person who has made a great contribution to the development of Uighur storytelling with the new and bold steps he brought to Uighur storytelling. Many of Mehmet Emin Hosur's stories have been translated into Chinese, and he has been researching by Chinese scholars. His works have even attracted the attention of researchers abroad. In most works, satirical style is similar to Aziz Nesin. In this article, information was given about the life, literary personality and works of Mehmet Emin Hosur, The similarity with the Turkish writer Aziz Nesin was briefly emphasized, And then examined its place in Uighur literature.

Keywords: Literature, Uyghur, Mehmet Emin Hoshur, writer.

Giriş

19. yüzyıla kadar klasik edebiyat geleneğinin devam ettiği Uygur edebiyatında, 20. yüzyılın başlarında yeni edebî türler görülmeye başlanmıştır. Bu devirdeki Uygur edebiyatında drama, hikâye, roman, hece vezninde şiir ve destan türünde eserler verilmeye başlanmıştır (Kaşgarlı 1998: 55). 20. yüzyıl Uygur edebiyatının ana konusunu Milliyetçi Çin'e (Kuo Min Tang) karşı verilen bağımsızlık mücadelesi oluşturmuştur. Eserlerde Uygur halkının sosyal yaşamı işlenmiştir. Arzu Muhammed'in Emir Ali, Umudî'nin Ceğname, Muhammed Alem'in Tarih-i Kaşgar, Kasım Bey'in Gulca Vakıatları Bayanı, Muhammed Salih Yarkendi'nin Gazat'ül Müslimin, Molla Bilal bin Molla Yusuf'un Gazat der Mülki Çin, Seyid Muhammed'in Şerh-i Şikestename, Molla Şakir'in Zafername, Şeyh Garibî'nin Tarihname-i Yakup Han, Kurban Süfi Seferbay'ın Tarih be Dövlet, Molla Musa Sayramî'nin Tarih-i Emiye ve Tarih-

* Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Nevşehir-TÜRKİYE, E-posta: hasanonuygur@gmail.com.

i Hamidî adlı eserleri Uygur halkının sosyal yaşamı ve sıkıntılarının dile getirildiği eserlerdir (Kolcu 2004: 623).

Çağdaş Uygur edebiyatı hem Uygur klasik edebiyatının zenginliklerini içine almış hem de çağdaş zamanda ortaya çıkan şekil, dil, üslup, yapı, türlerde varlığını sürdürmüştür. Çağdaş Uygur edebiyatı 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın 50'li yıllarına kadar oluşma dönemi ve gelişime dönemini yaşadı. Oluşma dönemi 19. yüzyılın sonundan 1934 yılında meydana gelen "Medeniyet Akartış Hareketi"ne kadar dayanmaktadır (İminjan 2001:120). 20. yüzyılın başlarında Gaspıralı İsmail Hakkı Bey'in "Dilde, İşte, Fikirde Birlik" düsturuna bağlı kalınarak bütün Türk dünyasında etkili olan Ceditçilik akımı Doğu Türkistan'da da etkili olmuştur. Gaspıralı, meslektaşları ile birlikte kurduğu tercüman adlı gazetede düşüncelerini ifade etmeye başlar, bu gazeteye tüm Türkistan'daki aydınlarla beraber Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Tarbağatay, Gulca ve Urumçi'deki Tatar diasporasının üyeleri de sık sık makale gönderir. Bunların içerisinde aristokrat Tatar ailesinin oğlu Nuşirivan Yauşov da önemli makaleleri kaleme alır (David 2011: 181).

Bu kapsamda Doğu Türkistan'da Ceditçilik okulları açılmış, hemen ardından gazetecilik ve yayıncılık faaliyetlerine başlanmıştır. Matbaa-yı Hurşid, Matbaa-yı Nur, İsveç misyonerleri adlarında bazı matbaalar kurulmuş, matbaaların kurulmasıyla birlikte pek çok gazete yayınlanmıştır. 1911 yılında Kaşgar şehrinde çıkarılan Añ "Fikir" gazetesi, 1922 yılında çıkarılan İli Dihkanlıri "İli Çiftçileri" gazetesi, 1934 yılında çıkarılan Şıncañ Uygurları Geziti "Şıncañ Uygurları Gazetesi", Keşker Şıncañ Geziti "Kaşgar Şıncañ Gazetesi", 1924 yılında çıkarılan Şıncañ Geziti "Şıncañ Gazetesi", 1924 yılında çıkarılan İli Şıncañ Geziti "İli Şıncañ Gazetesi", 1939 yılında çıkarılan İnkılabçıl Yaşlar Geziti "İnkılapçı Gençler Gazetesi" bu dönemde çıkarılan en önemli gazetelerdendir. Ceditçilik akımının etkisiyle Erk Geziti "Hürriyet Gazetesi", Cahangirlikke Karşı Birlik Sep Jurnal "Emperyalizme Karşı Birlik Dergisi", Helk Birlik Sepi Jurnalı "Halk Birliği Dergisi", Yeni Şıncañ Jurnalı "Yeni Şıncañ Dergisi" Cenuptin Avaz Jurnalı "Güneyden Ses Dergisi" Küreş Jurnalı "Savaş Dergisi" gibi bazı dergiler de çıkarılmıştır (Baran 2007:194). Tataristan'dan başlayan Ceditçilik hareketi 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan Uygur halkının kültürel uyanış hareketlerinde önemli etkiye sahip olmuştur. Abdukadir Damolla ve Abduhalik Uyguri, Lutpulla Mutellip, Mehmet Ali Tefvik, Kutluk Hacı Şevki gibi aydınlar halkı uyandırmaya çalıştı. Nitekim Abduhalik Uyguri'nin bazı şiirlerine baktığımızda, Tatar şair Abdulla Tokay'ın derin etkisini görebiliyoruz. 1885 yılında Atuş Eksak'da kurulan ilk "Hüseyniye Okulu" da bu etkiden meydana geldi. Ondan sonra Kaşgar, Turfan, İli, Çöçek vilayetlerinde ceditçiliğin etkisinde "Modern Okullar" kurulmaya başladı. 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın ortalarına kadar tatar aydınlarının Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Uygurların medeniyet ve eğitim sektörlerine büyük katkıda bulundu, Uygur eğitim tarihinde ilk kız okullarının kurulmasında da Tatar aydınlarının katkısı büyüktür (Eset 2000:117-118).

1949 yılında Çin'de Mao Devriminin gerçekleşmesinden sonra, Uygur edebiyatında baskı devri başlamıştır. Bu dönemde millî edebiyat yasaklanmış, bunun yerine devrimi ve yeni rejimi öven romanlar, öyküler yazılmıştır (Kolcu 2004: 625). Ünlü yazar, edipler tutuklanmış, hapse atılmış, en ağır işkencelerle maruz bırakılmıştır. Bundan dolayı bir süre aydınlar yurtdışına kaçmak zorunda kalmış, sonradan Kazakistan'a yerleşen Uygur yazarı Ziya Semedi'de yurdunu terk etmek zorunda kalan Uygur aydınlarından birisi olmuştur (Dilber 2001: 14).

1976 yılında Mao'nun ölümüyle "Kültür Devrimi" sona ermiş, ondan sonra ekonomik açıdan kalkınma ihtiyacı hisseden Çin, liberalleşme ve dışı açılıma politikası uygulamıştır. Bu politika, Uygur Özerk Bölgesi ve Uygurlara yönelik yumuşama siyasetini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla 1978'den sonra Uygur edebiyatında canlanma görülmüştür. 1980'li yıllara kadar mevcut bulunan yayınevlerine yenileri eklenerek, Uygur

edebî eserlerinin basımı için zemin hazırlanmıştır. Birçok edebî dergi ve mecmua tesis edilerek, edebî eserlere yayınlanma imkânı tanınmıştır. Tüm bu olumlu koşullar, yazarların büyük bir coşkuyla eser vermelerini sağlamıştır (Kaşgarlı 2014:138). Kültür Devrimi'nden sonraki çağdaş Uygur edebiyatında roman ön plana çıkmıştır, bu dönemin önemli temsilcilerinden Zordun Sabir, Ehet Turdi, Mehmet Emin Hoşur, Halide İsrail, Muhemmet Bagraş, Ehtem Ömer, Calalidin Behram, Yasincan Sadık, Ebeydulla İbrahim, Abdulla Savut, Tohti Ayup, Perhat Tursun, Abbas Muniyaz, Hüseyin Taş gibi yazarları sayabiliriz (Sultan-Kerimcan 2002: 183). Dolayısıyla Mehmet Emin Hoşur bu dönemin yetiştirdiği önemli isimlerden biridir.

1.Mehmet Emin Hoşur'un Hayatı

Çağdaş Uygur Edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Mehmet Emin Hoşur, 1944 yılında Uygur Özerk Bölgesi'nde yer alan Gulca şehrinde zanaatkâr bir ailede doğmuştur. Anne babasını çok erken yaşta kaybeden Mehmet Emin Hoşur, Gulca şehrinin o dönemdeki eğitim beşiği sayılan İli Mektebi'nde öğrenci yurdunda kalarak eğitimini sürdürmüştür.

1962 yılında Urumçî'deki Şıncañ Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni kazanıp, üniversite eğitimine başlar. Üniversiteden mezun olduktan sonra, 1966 ile 1976 yılları arasında Çin'de gerçekleşen Kültür Devrimi'nin etkisinden dolayı Sosyal Hizmetler Kurumu, Belediyede Sosyalizm Propaganda memuru, Karayolları Düzenleme Başkanlığı gibi edebiyat dışı mesleklerde çalışır. 1979 yılında Kültür Devrimi sona erdiğinde, İli Vilayeti Edebiyat-Sanatçılar Birliği bünyesinde "İli Deryası" dergisinde çalışarak kendi mesleğine tekrardan döner ve burada 1994 yılına kadar editör olarak görev yapar. 1995 yılında Şıncañ Uygur Özerk Bölgesi yazarlar birliğine gelerek başkan ve başkan yardımcısı görevini yapar. Daha sonra buradan emekli olur. Lisede okurken gazetelerde şiir, röportaj yayınlarak edebi yeteneğini gösteren yazarın toplamda yetmişten fazla hikâye ve povesti (uzun hikâye) Tarim, Teñritağ, Şıncañ Medeniyiti, İli Deryasi gibi dergilerde yayımlanır. Daha sonra Ney Avazi (Ney Sesi), Kona Yeñi İşlar (Eski Yeni İşler), Salam Hisam Aka (Selam Hisam Abi), Ölükke Het (Ölüye Mektup), Nuzugum, Ot Ketken Derya (Derya), Bu Çüş Emes (Bu Rüya Değil), Mehmet Emin Hoşur HikâyiliridinTallanmilar (Mehmet Emin Hoşur Hikâyelerinden Seçmeler), Mehmet Emin Hoşur Povistliridin Tallanmilar (Mehmet Emin Hoşur Povestlerinden Seçmeler) adlı kitaplarda toplanarak yayımlanmıştır. Mehmet Emin Hoşur, yazarlık hayatında hikâye ve roman türünün yanı sıra Acayıp Yaşam Garip Mantık, Zayıf Ruh ve Zayıf Muhabbete İlave gibi eleştiri eserleri, İlimsever Tüccar Savut Yusuf, Erdem Sahibi Manap Yusuf, Unutulmaz Günler, Halk Yetiştiren Sazcı Rozi Abduveli gibi röportaj türündeki eserleri, İli Türküleri Tarihi Açıklaması, Mukam Üstadı Karuşaň Ahunum gibi ilmî ve edebî makaleleri kaleme alarak kendisinin çok yönlü edip olduğunu göstermiştir.

2. Mehmet Emin Hoşur'un Edebî Kişiliği

Mehmet Emin Hoşur, 1965 yılında kaleme aldığı Elma adlı hikâyesinin Şıncañ Gazetesi'nde yayımlanmasıyla yazarlık hayatını başlar. Yazarın o dönemlerde yazdığı Ahirki Sinak (Son Sınav), Kiz Kelbi (Kız Kalbi) gibi eserleri el yazma şeklinde çoğaltılıp gençler arasında büyük etki yaratmıştı (Sultan-Kerimcan 2002: 226). 1966 yılından 1976 yılına kadar devam eden Kültür Devrimi'nin etkisiyle eser kaleme alamayan yazar, edebî sahadaki yetkinliğini asıl olarak 1980 yıllardan sonra yazdığı hikâye ve romanlarında gösterir. Onun hikâyeleri doğal olarak iki türe ayrılır. Ahirki Sinak, Bu Çüş Emes, Harak Togrisida Hikâye, Ney Avazi, Kona Yeñi İşlar, Dehkan (Çiftçi) gibi hikâyeleri anlatı ve yapı özellikleriyle ananevi öykücülüğe aittir. Söz konusu hikâyelerde, Uygur edebiyatındaki hikâye türünden yararlanarak gerçek hayattaki sıradan olayları yazan Hoşur, bu dönemde yazarlık tecrübesini kazanmıştır (Sultan-Kerimcan 2002: 226). 1980'li yılların ortasında yazdığı

Ayhan, Harka Togrısında Hikâye (Şarap Hakkında Hikâye), Bu Çüş Emes (Bu Rüya Değil), Sim Sim Yamgur (Yağmur Atıştırıyor), Musapırlar Kavikida (Yolcular Meyhanesinde) gibi hikâyelerde insanoğlunun karışık duygu dünyası, manevi geçmişi ifade eden psişik hikâyeleri kaleme almıştır. Böylece Uygur hikâyeciliğine yeni bir yön kazandırmıştır (Sultan-Kerimcan 2002:226).

1980'li yılların sonunda yazarın hikâye becerileri daha da yükseldi. 1988 yılında yazdığı Sarang (Deli) hikâyesi yazarın hikâyeciliğini zirveye taşıyarak Uygur hikâyeciliğinin yeni bir döneme girdiğinin habercisi oldu. Yazar ondan sonra söz konusu hikâyesi ile bazı konularda ilişki sağlayan Burut Macrasi (Bıyık Macerası), Kirlik İstakan (Kenarlı Bardak), Altun Çişlik İt (Altın Dişli İt), Çar Horoz (Çubuklu Horoz), Çoşkilarga Bayram (Domuzlara Bayram) hikâyelerini yazarak bir dizi hikâye kaleme almış oldu. Bu tür hikâyelerin özelliği ise hikâyenin anlatı yapısındaydı (Sultan:2002: 226). Yazar 2000'li yıllarda Ot Ketken Derya (Alev Almış Derya), İt Etiş (İt Avı), Kara Kursak Serke (Cahil Önder Koç), Görkar (Mezarıcı), Dap (Tef), Şah ve Kaga (Şah ve Karga) gibi nadir hikâyeleri yazarak gerçek ile efsaneyi birleştirip hayat hakkındaki özel düşüncelerini ifade etti (Sultan-Kerimcan 2002: 226).

Hikâyecilikte başarılar kazanan yazar, 1996 yılında Kum Baskan Şehir (Kum Basan Şehir) romanını yazarak Uygur romancılığına büyük katkıda bulundu. Yazar bu romanda gerçek ile efsaneyi birleştirip Uygur Türklerinin bedii tarihini yarattı. Üç kısım, 34 bölümden oluşan roman, üçüncü kişi ağzından anlatım tekniğiyle yazılmıştır. Ayrıca halk masalları ve efsanelerindeki yapı, anlatım şekli ve dil özelliklerinden yararlanarak Uygur Türklerinin dünya görüşleri, tefekkür şekli, psikolojisi ve yaşam şekli hakkında derin düşüncelerini okurların dikkatine sundu (Sulayman 2006: 51). Roman hakkında araştırmacılar ve eleştirmenler önemli yorumlarda bulundu. Prof. Dr. Abdukadir Jalalidin romanla ilgili olarak "Kum Basan Şehir" Uygur tarihin kütüphanesidir. O tarih aslının gönüldeki gölgesi, ondan biz yazarın arzu tarihini, milletin toplumsal tecrübesini, zenginlik mantığının sembolik gövdesini, şiddete şirin muhatap eden İsa ruhunu, mantıksızlığa karşı güzel hicivleri görebiliyoruz." (Abdukadir 2000:434) şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

3. Mehmet Emin Hoşur'un Eserleri

3.1. Hikâyeleri

Harak Hekkide Hikâye, Musapırlar Kavikida, Bu Çüş Emes, Burut Macirasi, Sarañ, Kirlik İstakan, Dap, Çar Horaz, Görkar, Kara Korsak Serke, Şah ve Karga, İt Etiş, Çoşkilarga Bayram, Ot Ketken Derya gibi okurlar arasında etki yaratan hikâyeleri ile yazarın bugüne kadar 80'den fazla hikâye yazdığı tespit edilmiştir (Bei 2011: 41).

3.2. Povestleri(Uzun Hikâye)

Nuzugum (1983)

Savakdaşlar (Sınıf Arkadaşları) (1986)

Salam Hisam Aka (Selam Hisam Abi) (1989)

Hasiyetlik Kar (Kutlu Kar) (1993)

3.3. Romanları

Yillar Şundak Ötken (Yillar Şöyle Geçti) (1989)

Kum Baskan Şehir (Kum Basan Şehir) (1996)

Salçılar (Sandalcılar) (2012)

3.4. Röportaj

Miniñ Anam (Benim Annem) (1959)

Untulmas Künler (Unutulmaz Günler) (1988)

Helk Yetiştürgen Sazende Rozi Abduveli (Halkın Yetiştirdiği Sazıcı Rozi Abdüveli) (1988)

Turpanyüzülük Nahşiçi Yigit (Turfanyüzlü Şarkıcı Yiğit) (1990)

Alim Bolmak Asan Emes (Alim Olmak Kolay Değil) (1991)

Mukam Ustazi Karuşaň Ahunum (Makam Üstadı Karuşan Ahunum) (2008)

Meripetperver Ticaretçi Savut Yusup (Marifetli Tüccar Savut Yusuf) (1993)

3.5. İlmi Eserleri

Uygur On iki Mukamının İli Varyanti (Uygur On iki Makamının İli Varyantı) (1997)

İli Helk Nahşiliriniñ Tarihi Bayani (İli Halk Türkülerinin Tarihi Açıklaması) (2006)

3.6. Eleştiri Eserleri

Acayip Turmuş Gelite Mentike (Acayip Hayat Garip Mantık) (1986)

On Yıllık Hikâye İcadıyimiz (On Yıllık Hikaye Yazarlığımız) (1989)

Çin Ordisiniñ Hatirliridin Kaş'a Nezer (Çin Saray Hatıralarından Kaş'a Nazar) (1990)

Vañholu Alviñi Togrisida (Vañholu Vergisi Hakkında) (1993)

Zeyip Ruh ve Zeyip Muhebbetke Koşumçe (Zayıf Ruh ve Zayıf Müebbetke İlave) (1994)

Tarim Jornili Miniñ Bedi Yetekçim (Tarim Dergisi Benim Bedî Danışmanım) (1996)

Kedirleşke Erziydigan Özini Begişlaş Rohi (Yüceltmemiz Gereken Fedakârlık Ruhu) (1997)

Okurmenlerni Hörmetleyli (Okurlara Saygı Duyalım) (2011)

3.7. Hatıraları

Ataklık Edip Mehriban Ustaz (Ünlü Edip Şefkatli Üstat) (1990)

Pezilet Egisi Manap Kadiri (Fazilet Sahibi Manap Kadiri) (2008)

Abduveli Carullayofni Esleymen (Abduveli Carullayof'u Hatırlıyorum)

Ahirki Söhbət (Son Sohbet) (1988)

Hisam Akini Seğinimen (Hisam Abiyi Özlüyorum) (2013)

4. Mehmet Emin Hoşur ve Aziz Nesin

Karşılaştırmalı edebiyat, birbirinden ayrı özellikleri olan dil ve kültürlerin edebî metinleri arasındaki ortak, benzer ve farklı yönleri inceleyen, bunları felsefe, tarih, iktisat, sosyoloji, psikoloji, sinema gibi alanların ışığında, daha geniş ve yeni bir bakış açısıyla değerlendiren bir edebiyat dalıdır. Aralarında yakınlık, komşuluk ilişkileri olan ve tarihin belirli bir döneminde kültür alışverişinde bulunan milletlerin ya da değişik ülkelerin edebiyatlarını birbirleriyle mukayese esasına dayanan araştırmalar karşılaştırmalı edebiyatın temelini oluşturur (Donbay 2013:492). Türkiye’de Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Reşat Nuri Güntekin, Ömer Seyfettin gibi yazarların birçok eseri Uygurcaya aktarıldığı için bu yazarlar Uygur ediplerine yabancı değildir. Mehmet Emin Hoşur’a “Eserlerinize etkisi olan yazarlardan kimler var, diye sorulduğunda birkaç yazarla beraber Türk yazarı Aziz Nesin’i dile getirerek Aziz Nesinin eserlerini çok seviyorum, hikâyelerini huzur içinde okuyorum.” demiştir (Nurmuhammet 2008: 13).

İki yazarın eserleri ve içindeki olaylar farklı da olsa, yazarların konuyu ele alış biçimi ve okura verilmek istenen mesaj için kullandıkları yöntemler benzerdir. İşte bu benzerlikleri farklı coğrafyada yaşayan iki yazarın eserlerinde sıkça kullandığı mizah, hiciv ve ironi oluşturuyor. Eserler arasında Aziz Nesin'in "İt Kuyruğu" adlı eseri ile Mehmet Emin Hoşur'un "Bıyık Macerası" adlı eseri birçok bakımdan benzerlikler göstermektedir.

"İt Kuyruğu" hikâyesinde nahiye müdürü köylülerden 30 domuz vurup getirmesini emreder, hâlbuki köyde hatta etraftaki köylerde bile domuz yoktur. Domuzun kendisini gören kişi de yoktur. Durumun böyle olmasına rağmen müdürün emrine karşı çıkmamak için uzaktaki köyden it kuyruğu getirip üzerini işleyerek domuz kuyruğu şekline benzetip müdüre teslim ederler. Müdür kendisi de domuz kuyruğunun gerçekte nasıl olduğunu bilmediği için itkuyruğunu domuz kuyruğu yerine teslim alır.

"Bıyık Macerası" hikâyesindeyse küçük bir kasabadaki mezbahanda çalışan bıyıklı birinin tüm işyerindeki bıçakları bilemeye götürürken yolda üç yankesici tarafından parası çalınır. Haksızlığa uğrayan bıyıklı onları fark edip parasının geri verilmesini ister. Maalesef yankesiciler bıyıklıyı döver. Dayağa dayanamayan bıyıklı, bıçakla müdahale etmek zorunda kalır. Onlar birbirlerini kovalayınca kayıp olur. Kasaba müdürü olayı incelemeyen bıyıklıyı tehlike diye tüm bıyıklıları arar, evden eve bıyıklılar aranır. Bundan endişe eden tüm erkekler bıyıkları tıraş ettirir, herkes bıyısız olur. Başkarakter köydeki memur olmasına, olay ile hiç ilgisi olmamasına rağmen bıyığından rahatsız olur, psikolojisi bozulur, uyurken hep rüyasında kâbus görür. Gerçi iki eserdeki olaylara yüzeysel baktığımızda farklı gibi görünse de her iki müdürün insanlığa, olaylara göre mantıksız emir vermesi, davranış biçimleri aynıdır, benzemeyen iki olayın niteliği aynıdır. Özellikle ana kahramanların devletle ve devletin kurumlarıyla yaşadıkları sorunlar bu kurumlara yönelik eleştiriler açısından bu iki eserin çıkış noktası aynıdır.

Mehmet Emin Hoşur, eserlerinde mizaha aşk İli Uygurlarının karakter özelliklerini kullanarak, yarattığı karakterleri Uygur Türklerinin gerçek hayatındaki mantıksız kurallar, mantıksız uygulamalar üzerinden güldürerek ibretli etki yaratmaya çalışır (Nurmuhammed 2009: 29). Onun eserlerindeki gülücün arkasına gerçek hayatta mantıksız sistem önünde mağdur, çaresiz durumda kalan kişilerin korkusu ve zavallılığı gizlenmiştir (Abdureşit 2002: 59).

Aziz Nesin, en sıradan olaylardan bile öykü konusu çıkarabilen gözlem gücüyle, toplumsal düzenin çarpıklığının, kurumların işleyişindeki aksaklıkların günlük yaşayışa yansımalarını ve gerçekte bir dram boyutuna ulaşan gülünç yanlarını anlatmasının yanı sıra insanları belirli alışkanlıkları, duyuş, düşünüş ve davranış biçimleri çevresinde tiplendirerek, yalın, abartılı bir anlatımla sergilemiştir (Taş 2007:103).

Aziz Nesin ile Mehmet Emin Hoşur'un yukarıda karşılaştırdığımız hikâyelerinin dışında Sınır Üstündeki Ev, Kuyruk, Fişe Giren Çıkmaz hikâyeleriyle Sarañ, Çubuklu Horoz, Kirlik İstakan gibi hikâyeleri olay, karakter, dil özelliği açısından benzerdir. Bunun dışında yazarın 1993 yılında yazdığı "Kutlu Kar" povestindeki başkarakter Tilivaldi hayatın mecbur etmesiyle kendi doğup büyüdüğü memleketini terk edip sonunda Türkiye'ye yerleşen bir Uygur Türküdür. Gerçi başkarakter maddi durumda iyi biri olmasına rağmen hep kendi kardeşlerini, arkadaşlarını, köyünü ve oradaki hayatını özler, bir türlü unutamaz. Sonunda ruh hastası olarak hayatına devam eder. Söz konusu eser yayınlandıktan sonra Uygurca çeşitli dergilerde eser hakkında eleştirel makaleler kaleme alınır, çok tartışmaya neden olan esere edebiyat eleştirmeni Yalkun Rozi gerçek vatansever hep düşüncesiyle değil, davranışlarıyla belli olması lazımdır. Bu yönden başkarakter Tilivaldi zayıf ruhlu başkarakterdir, diye özetler (Yalkun 1999: 196). Ama Uygur Türklerinin yurt dışına gittikten sonra istediği zaman geri dönemeyeceği de reddedilemez bir gerçektir. Eserin Uygur Türklerinin Türkiye'deki hayatı hakkında

yazılması, başkarakterin Türkiye’de yaşaması, yazarın Türkiye hakkında az da olsa meraklı olduğunu gösterir.

5. Mehmet Emin Hoşur’un Uygur Edebiyatındaki Yeri

Mehmet Emin Hoşur, çağdaş Uygur edebiyatındaki diğer nesir yazarlarından farklı olarak üslubuyla yenilik yaratan, okuyucuların estetik zevkini doğrudan etkileyen bir yazardır (Nurmuhammed 2009: 28). Yazar Mehmet Emin Hoşur günümüzde gittikçe yozlaşan insanların manevi trajedisini, milletin iç dünyasındaki karmakarışıklığı özellikle toplumun vücudunda bulunan çeşitli kötücül hastalıkları tedavi etme yolunda durmadan çalışan, toplumuna göre sorumluluk duygusuna sahip, gerçek hayattaki insanlığa karşı mantıksız davranan disiplin ve düzenlere düşüncelerini cesurlukla ifade eden, çağdaş Uygur edebiyatına büyük katkıda bulunan hiciv yazarıdır (Abdureşit 2002: 59). Mehmet Emin Hoşur, Uygur medeniyetini özellikle halk edebiyatını kendi sanat görüşlerinin yıldızı kılan, dünya prose akımlarından örnek alan, Uygur nesir türünde estetik şuurun yükselmesi, hikâyecilik kadrosunun genişlemesi için büyük katkıda bulunan yazardır (Rozi 2006: 74). Yazarın Harak Hekkide Hikâye, Bu Çüş Emes, Musapırlar Kavıkida, Küz Yamguri gibi hikâyeleri Şıncañ Yazarlar Birliği’nin Hanteñri ödülüne, Bıyık Macerası, Çoşkilarga Bayram hikâyesi Çin Yazarlar Birliği tarafından Nadir eser ödülüne, onun dışarında birçok eseri Tarım Edebiyat ödülü, Gülzar Edebiyat ödülüne sahip olmuştur. 1999 yılında Çin Yazarlar Birliği tarafından Münevver 100 Edip onuruna nail olmuştur (Abdureşit 2014: 28). Mehmet Emin Hoşur, hayata eleştirel gözle bakar ve onun eleştirisinin arkasında insanoğluna adanan derin sevgi gizlenmiştir. Onun hiciv kamçısıyla vurduğu eserlerindeki kişiler değil, aslında bu kişilerin insani değerini engelleyen sistemdir. Bizim onun eserlerindeki hicivden his ettiğimiz zehir gibi acılık değil, şifalı bitkilerdeki ekşilik, hasretle karışan gülünçtür (Muhtar 2008: 131). Mehmet Emin Hoşur’un eserleri çağdaş edebiyatımızın nesir türünün gelişmesi için büyük katkıda bulunan, eserlerinde garip olaylarla derin hiciv özelliği yaratarak estetik önem kazanan, toplumun geleceği ve her türlü kalkınması hakkında derin düşünen, topluma karşı sorumluluğunu unutmayan, eserleri yalnız Uygur okuyucular içinde değil, Çin’deki kardeş Türk topluluklar ve Çinli okuyucular arasında da belli bir etkiye sahip, çağdaş Uygur edebiyatının önemli bir yazarıdır (Azat 1997: 327).

Yazarın birçok eseri Çince, Kazakça, Kırgızca’ya çevrilmiş olup Çin ve diğer azınlık edebiyat araştırmacılar tarafından araştırılmış, yüksek lisans ve doktora tezleri yazılmıştır. Yazar ve eserleri hakkında Çin’de yapılan araştırmalar dışında Amerika Birleşik Devletleri Washington State Üniversitesinden mezun olan Dr. Darren Byler tarafından Bıyık Macerası ve Çoşkilarga Bayram hikâyesi İngilizceye çevrilip Pathlight Spring internet dergisi ve Guernica adlı internet dergisinde yayımlanmıştır. Harvard Üniversitesi mezunu Dr. Joshua L. Freeman yazarın Kum Baskan Şehir romanı hakkında makale kaleme almıştır, yine ABD Augusta Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr Sandrine Catris’in doktora tezinin bir bölümü yazar ve eserleri için ayrılmıştır.

Sonuç

Mehmet Emin Hoşur, Uygur edebiyatının son dönemde yetiştirdiği önemli isimlerden biridir. Onun hayatı ve eserleriyle ilgili olarak Türkiye’de yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Çağdaş Uygur edebiyatına önemli katkılar sağlayan yazarın eserleri Uygur edebiyatında büyük etki yaratmıştır ve aynı zamanda Çince, Kazakça, Kırgızca’ya çevrilmiştir hatta birkaç önemli hikâyeleri filme alınmıştır. Hikâyeciliğin yanı sıra roman, ilmi ve eleştiri eserleriyle çok yönlü olduğunu gösteren yazarın Kum Basan Şehir romanı da Uygur edebiyatında büyük etki yaratmıştır.

Mehmet Emin Hoşur, halk edebiyatı zenginliklerinden yararlanarak Çağdaş Uygur hikâyeciliğine yeni bir adımla girmiş şahsiyettir. Eserlerinde millî özelliklerin yanında

yabancı edebiyat akımlarından örnek almış olup yeni olanı cesaretle kullanarak Çağdaş Uygur hikâyeciliğine damga vurmuştur. Tüm eserlerinde sıkça görülen gülünç, mizah kendisinin doğup büyüdüğü İli Uygurlarının meşrep sever, günlük hayatta esprisiz yaşayamayan toplumun önemli özelliklerinden yararlanmıştır. Fakat bu gülünçlerin arkasına benliğini unutan yozlaşmış kişilerin, uygun olmayan aşırı disiplin ve düzenlerin önünde mağdur kalan insanların trajedisini gizlemiştir. Yazar hikâyelerinde insanı bütün boyutlarıyla ele alır, tema olarak sosyal yaşamın her alanını işler, yazar, kendine has özellikleriyle Çağdaş Uygur hikâyeciliğinin gelişmesinde ve oluşmasında öncü şahsiyetlerden biridir.

Kaynaklar

- ABDUREŞİT, Osman (2002), “Ademler Ademliktin Yiraklap Ketmenlar”, *İli Deryasi*, 3, s. 59-66.
- ABDUREŞİT, Osman (2014), “Memtimin Hoşur Eseleri Tetkikati Hekkide”, *İli Deryasi*, 2, s. 39-45.
- ABUKADİR, Jalalidin (2000), *Abdukadir Jalalidin Makaleleri*, Ürümçi: Şıncañ Halk Neşriyatı.
- AZAT, Sultan (1997), *Bugünkü Devir Uygur Edebiyatı Togrisida*, Ürümçi: Şıncañ Helk Neşriyatı.
- BARAN, Lokman (2007), “Çağdaş Uygur Edebiyatının Oluşması ve Gelişmesi”, *Bilig*, 42, s. 191-209.
- BEİ, Siao Na (2011), Çince, “Mehmet Emin Hoşur Eserlerinde Hiciv Uygulaması”, *Wen Xue Shi Jie Dergisi*, 2, s. 44-47.
- David, Broghy, (2011), *The Origins of Uyghur Nationalism*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Harvard Üniversitesi, Cambridge, ABD.
- DİLBER, Thwaites (2001), *Zunun Kadir's Ambiguity-The Dilemma of a Uyghur Writer Under Chinese Rule*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Canberra, Australian National University.
- DOLKUN, Ruzi (2006), “Ot Ketken Deryadin Mehmet Emin Hoşur Hikâyelerige Nezer”, *İli Deryasi*, 6, s. 74-88.
- DONBAY Ali (2013), “Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmalarının Yeni Türk Edebiyatındaki Gelişme Çizgisi”, *Turkish Studies*, 8, s. 491-550.
- ESET, Sulayman (2000), *Teklimakanga Dümlengen Roh*, Ürümçi: Şıncañ Halk Neşriyatı.
- İMİNJAN, Ehmidi Kutluk (2001), “Uygur Hazirki Zaman Edebiyatının Şekillinişi Togrisida Karaşlirim”, *Tarim*, 11, s. 119-130.
- KAŞGARLI, Sultan Mahmut (1998), *Çağdaş Uygur Türklerinin Edebiyatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KAŞGARLI, Rahile (2014), “Çağdaş Uygur Edebiyatı ve Onun Geleceği”, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 3: 129-145.
- KOLCU, Ali İhsan (2004), *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı*, Ankara: Salkım Söğüt Yayınları
- MUHTAR, Hafiz (2008), *Memtimin Hoşur Eserlerinin Bayan Seniti Üstide İzdinişi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ürümçi, Şıncañ Üniversitesi.
- NURMUHEMMET, Ömer Uçkun (2009), “Bu Menisiz Hijiyiş Emes”, *Şıncañ Pidagokika Universititi İlmi Jornili*, 2, s. 28-34.

NURMUHEMMET, Ömer Uçkun (2008), “Üç Ediple Söhpət”, *Şıncañ Medeniyiti Jornili*, 6, s. 13-29.

SULAYMAN, Keyyum (2006), “Kum Baskan Şehir Romaniniñ Bayan Alahidiliki Hekkide”, *Şıncañ Pidagokika Unversititi İlmi Jornili*, 1, s. 46-51.

SULTAN, Azat ve KERİMCAN Abdurehim, (2002), *Uygur Bögünkü Zaman Edebiyat Tarihi*, Ürümçi: Şıncañ Halk Neşriyatı.

TAŞ, Cem (2007), “Aziz Nesin’in “Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz”, Carl Zuckmayer’in “Köpenick’li Yüzbaşı” Vefriedrich Dürrenmatt’ın “Büyük Romulus” Adlı Eserlerinde Mizah, Hiciv Ve İroni”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi.

YALKUN, Ruzi (1999), *Teklimakandiki Altun Koldurma*, Ürümçi: Şıncañ Halk Neşriyatı.